

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента
Вашук Олесі Петрівни на дисертацію Нечваль Анни Олегівни
на тему: «Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність (Київ, 2020 рік)

Ступінь актуальності обраної теми. Питання дослідження тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи є актуальним для України, викликана потребами не лише теоретичного осмислення важливої наукової проблеми, а й вимогами удосконалення практики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а зокрема обшуку. Так, відповідно до ст. 13 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України. Проте, необхідність проведення обшуку при розслідуванні кримінальних проваджень будь-якої категорії кримінальних правопорушень виникає практично постійно, адже за його допомогою можливо вчасно виявити та зафіксувати відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукати знаряддя кримінального правопорушення або майно, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановити місцезнаходження розшукуваних осіб.

В цій проблематиці відповідно до результатів вивчення судової статистики спостерігається така динаміка. Згідно з результатами аналітичного вивчення судової статистики, протягом 2017 року до судів першої інстанції надійшло 118884 клопотань, скарг і заяв щодо проведення

Вх. №	13	1
кількість аркушів:	13	20
осн. док.	13	додаток

обшуку житла чи іншого володіння особи, з них 96331 – було задоволено. Упродовж 2018 року до судів першої інстанції надійшло 95922 клопотань, скарг і заяв щодо проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, з них 72764 – було задоволено. Ці дані переконливо засвідчують поширеність аналізованої слідчої (розшукової) дії під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні праці, у яких висвітлено концептуальні засади криміналістичної тактики й тактики слідчих (розшукових) дій, зокрема наукові доробки Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, В. І. Василичука, О. П. Ващук, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. І. Мотляха, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, В. В. Толчія, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та ін.

На дисертаційному рівні окремі питання тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи вивчали С. Ф. Денисюк (Харків, 1999), Т. О. Борець (Київ, 2009), І. М. Янченко (Київ, 2010).

Однак у вітчизняній науковій літературі тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи не була предметом окремого наукового дослідження. Тому автором визначена потреба в комплексному висвітленні цієї тематики в контексті сучасних правових реалій, з метою реалізації завдань кримінального провадження та забезпечення конституційних гарантій щодо недоторканності житла, іншого володіння особи. Окреслені обставини засвідчують актуальність обраної теми дослідження.

Здійснене наукове дослідження має беззаперечний зв'язок з відповідними науковими програмами, планами, темами, адже дисертацію

виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, п. 7 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 року № 28/1). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2016 року (протокол № 21) і зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 985, 2016 рік).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджують правильно поставлені й науково сформульовані та успішно розв'язані дисертанткою завдання, а також загальні наукові й спеціальні методи, які застосовувалися нею у процесі дисертаційних пошуків. Належний ступінь наукової **обґрунтованості й достовірності** результатів дослідження забезпечено використанням загальнонаукових та спеціальних методів, які дали змогу найбільш оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження, зокрема: методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – для детального з'ясування змісту розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації); спеціально-правові методи, передусім порівняльно-правовий – під час аналізу норм матеріального та процесуального права, наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); історико-правовий – у межах тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень чинного законодавства основних термінів, що використані в дисертації, таких як «тактика», «обшук», «житло та інше

володіння особи» (підрозділи 1.1, 1.2); системно-структурний – для формулювання організаційно-тактичних завдань слідчого, прокурора в процесі проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи (розділ 2); метод системного аналізу – у контексті визначення напрямів удосконалення тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи (розділ 3).

Окреме значення для ілюстрації й підтвердження особистих висновків дисертанта має застосування нею методу статистичного аналізу, соціологічних методів, зокрема, при вивченні 126 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювали протягом 2016–2018 років за умови проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області, м. Київ). Нею здійснено аналіз проведеного анкетування 260 слідчих Національної поліції України (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, м. Київ).

Наукова новизна результатів дослідження. Дисертація відзначається певною **науковою новизною**, оскільки за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи, сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну. Проведене дослідження дало можливість запропонувати оригінальний авторський підхід до розв'язання низки дискусійних теоретичних питань, обґрунтувати й сформулювати нові бачення, які суттєво поглиблюють зміст наукових положень криміналістики й кримінального процесу з цієї проблеми.

На думку опонента, до основних положень і висновків, в яких дисертанткою на підставі самостійно здійсненого наукового пошуку

конкретизовано **наукову новизну** дисертаційного дослідження (стор. 20-21 дис., стор. 3-4 автореф.), слід віднести такі:

вперше:

- розроблено тактичні комбінації, які застосовують під час проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи, а саме: «забезпечення умов проведення слідчої (розшукової) дії та керування діями її учасників», «здійснення психологічного впливу на особу, житло та інше володіння якої піддають обшуку», «відшукування всіх об'єктів пошуку», «фіксації перебігу й результатів обшуку у житлі та іншому володінні особи» тощо;

- надано криміналістичні рекомендації щодо підвищення ефективності пошукової діяльності та виявлення під час обшуку у житлі та іншому володінні особи тайників, які є способом приховування кримінального правопорушення і полягають в укритті шуканих об'єктів у спеціально виготовленому чи пристосованому місці;

- сформовано криміналістичні рекомендації стосовно залучення до проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи спеціалістів з різних галузей знань (криміналістики, вибухотехніки, судової медицини, біології тощо). Надано пропозиції стосовно залучення до проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи як спеціалістів працівників Експертної служби МВС України та спеціалізованої пересувної лабораторії;

удосконалено:

- типові слідчі ситуації, що складаються на робочому етапі проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи, залежно від позиції особи, житло чи інше володіння якої піддають обшуку, сформовано алгоритми дій з метою їх вирішення;

- криміналістичні рекомендації щодо забезпечення засади безперервності відеозапису обшуку у житлі та іншому володінні особи; оформлення відеозапису як додатка до протоколу слідчої (розшукової) дії; змісту пояснювальних написів на бирках, якими опечатують об'єкти, вилучені під час обшуку у житлі та іншому володінні особи;

дістало подальший розвиток:

– рекомендації щодо впровадження іноземного досвіду до вітчизняної практики на підставі порівняльного дослідження кримінальних процесуальних норм іноземних держав (Велика Британія, Данія, Німеччина, Франція тощо), а також практики Європейського суду з прав людини;

– тактичні прийоми обшуку у житлі та іншому володінні особи, які класифіковано залежно від мети застосування: пізнання події кримінального правопорушення та ситуації слідчої (розшукової) дії; психологічного впливу на учасників обшуку у житлі та іншому володінні особи; здійснення пошукових дій і виявлення об'єктів пошуку.

Достовірність положень та висновків дисертації забезпечуються достатньою джерельною базою, яку можна вважати цілком репрезентативною, оскільки опрацьовано здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених з криміналістики, кримінального процесу, кримінального права, закони України, використані можливості Інтернет-ресурсів, а всього – 173 джерела. Важливе і не лише ілюстративне значення мають розміщені за текстом дисертації та в додатках, матеріали здійснених опитувань слідчих Національної поліції України, проведеного в межах дослідження з питань проблематики дисертації, на які посилається автор за текстом цієї праці і що підтверджує репрезентативність проведених нею дослідження.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації **достатньо повно відображені в опублікованих автором працях, достатнім є і рівень апробації** під час обговорення на міжнародних і вітчизняних наукових та науково-практичних конференціях й інших наукових заходах. Основні результати даного дослідження відображені у 17 наукових публікаціях, чотири з яких – статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – стаття в іноземному науковому виданні, дванадцять – тези наукових доповідей, опубліковані за

результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах. За змістом здійснені публікації відображають основні результати власних досліджень автором цієї дисертації.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в тезах «Legal regulation of search in EU criminal procedure legislation», підготовлених у співавторстві (особистий внесок автора складає 60 %, 0,1 друк. арк.).

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що окремі з них не лише спрямовані конкретно на перспективне вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, а й використовуються сьогодні і можуть бути використані в подальшому в практичній діяльності правоохоронних органів, суду та в освітньому процесі закладів вищої освіти і факультетів юридичного спрямування, а також під час роботи над удосконаленням окремих норм чинного кримінального процесуального законодавства.

Підтвердженням тому є те, що окремі матеріали дисертаційного дослідження на даний час використовуються у:

- *законотворчій діяльності* – для внесення змін і доповнень до КПК України з метою вдосконалення кримінальної процесуальної регламентації обшуку у житлі та іншому володінні особи (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 28 грудня 2018 року № 22/604-1-15);

- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення тактики проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи під час досудового розслідування (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 24 січня 2018 року);

- *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», підвищення

кваліфікації слідчих Національної поліції та інших категорій практичних співробітників, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 12 лютого 2019 року).

Структура дисертації, перелік та кількість складових частин й визначені назви розділів та підрозділів відповідають назві й завданням дослідження, відображають його логіку, послідовність здійсненого пошуку, спрямованість на досягнення поставленої мети, забезпечують його цілісність і завершеність.

Ознайомлення з рукописом дисертації свідчить про те, що **перший її розділ «Теоретико-правові засади дослідження тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи»** присвячений питанням, які слугують своєрідним вступом до розгляду проблематики дослідження і водночас виступають його «скелетом», який поєднує всі розділи дисертації. Зокрема в цьому розділі дисертант здійснює наукову розвідку питання щодо генези становлення та процесуальної регламентації обшуку. Виокремлено передумови кримінальної процесуальної регламентації обшуку у житлі та іншому володінні особи в кримінальному процесуальному законодавстві України. Приділена увага і напрацюванням вчених у цьому напрямку, які слугували основою дисертаційного дослідження автора.

Автором зосереджено увагу на заборонах, які впливають на тактику обшуку у житлі та іншому володінні особи. З метою забезпечення умов для належного проведення слідчої (розшукової) дії у роботі розкриваються права особи уповноваженої на проведення обшуку (стор. 36-37 дис.)

Не залишено без уваги порівняльне дослідження кримінальних процесуальних норм деяких держав Європейського Союзу (Австрія, Бельгія, Данія, Польща, Франція), інших держав (Молдова, Білорусь, Казахстан), практики Європейського суду з прав людини, запропоновано рекомендації щодо впровадження окремих положень іноземного досвіду до вітчизняної практики (стор. 63-68 дис.).

Підлягають критиці з боку автора проблемні питання стосовно залучення понятих. Відповідно до п. 2 ч. 7 ст. 223 КПК України, обшук у житлі та іншому володінні особи здійснюють за обов'язковою участю не менше ніж двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування слідчої (розшукової) дії. Водночас, автором звернута увага, що у законодавстві демократичних країн (США, Німеччина, Франція) інститут понятих не передбачено або він має вкрай обмежене застосування. Тому, автором у контексті вітчизняної практики обґрунтовано, що у зв'язку із законодавчою вимогою щодо безперервного відеозапису обшуку у житлі та іншому володінні особи, а також неврегульованістю правового статусу понятих, їх участь розглядається як неефективна та недоцільна (стор. 76-77 дис.).

Другий розділ дисертації «Організаційно-тактичні засади обшуку у житлі та іншому володінні особи» присвячено проведенню обшуку у житлі та іншому володінні особи на різних етапах тактики слідчої (розшукової) дії. У підрозділі 2.1. автором обґрунтована позиція, що клопотання про проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи має відповідати вимогам КПК України, тому у випадку неможливості точного зазначення речей, документів, які підлягають вилученню, слід вказувати їхні родові ознаки (стор. 131 дис.).

У підрозділі 2.2. запропоновано типові слідчі ситуації на робочому етапі обшуку у житлі та іншому володінні особи: 1. Особа ознайомилася зі змістом ухвали слідчого судді, засвідчила підписом отримання копії, добровільно надала необхідні речі, документи. 2. Особа ознайомилася зі змістом ухвали, засвідчила підписом отримання копії, але відмовилася від надання речей і документів. 3. Особа ознайомилася зі змістом ухвали, але відмовилася від отримання копії та заперечує щодо проведення обшуку у її житлі та іншому володінні. 4. Власник житла чи іншого володіння особи відсутній (стор. 96-97 дис.).

Не залишена поза увагою і стадія фіксації перебігу та результатів обшуку у житлі та іншому володінні особи, де автором обґрунтовано, що протокол обшуку житла та іншого володіння особи з доданим до нього описом вилучених речей, документів, майна рекомендовано складати у двох примірниках, один з яких має знаходитися в матеріалах кримінального провадження; другий – для вручення особі, щодо житла й іншого володіння якої проводили обшук, чи для залишення документів на місці обшуку.

Третій розділ праці присвячено розгляду питань, які мають беззаперечне практичне значення, оскільки присвячений напрямам вдосконалення тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи. Зокрема, сформовано пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства, що регламентує обшук у житлі та іншому володінні особи, які за своєю суттю є нагальними та перспективними.

Висвітлено особливості застосування тактичних прийомів обшуку у житлі та іншому володінні особи, які класифіковано залежно від мети застосування: пізнання події кримінального правопорушення та слідчої ситуації; психологічного впливу на учасників обшуку у житлі та іншому володінні особи; здійснення пошукових дій та виявлення об'єктів пошуку. Обґрунтовано, що з метою психологічного впливу на учасників обшуку у житлі та іншому володінні особи важливим є застосування тактичних прийомів, які ґрунтуються на методах рефлексивного мислення (стор. 153-155 дис.).

У підрозділі 3.3. надано рекомендації з удосконалення використання спеціальних знань під час обшуку у житлі та іншому володінні особи. Автором зосереджена увага на тому, що вивчення кримінальних проваджень засвідчило, що під час обшуку у житлі та іншому володінні особи залучали таких спеціалістів: інспекторів-криміналістів (техніків-криміналістів) (85,7 %), працівників Експертної служби МВС України (23,0 %), вибухотехніків Національної поліції України (15,1 %), працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (28,6 %), кінологів зі службово-розшуковим

собакою (23,8 %), судово-медичних експертів або лікарів (17,5 %) та ін. Так, у низці випадків постає необхідність залучення до проведення обшуку житла та іншого володіння особи спеціалістів з інших галузей знань. Наприклад, у разі можливого вилучення зброї – експерта-баліста; слідів біологічного походження – експерта-біолога; наркотичних засобів – експерта-хіміка (стор. 172-178 дис.).

У висновках відображені основні результати здійсненого наукового пошуку, викладені основні підсумкові положення та пропозиції автора, що сформульовані в процесі даного дослідження. Висновки дисертанта вважаються цілком обґрунтованими, достовірними, відповідають суті розглянутих питань і відзначаються послідовністю та логікою викладених думок, що дає підстави для стверджень про можливість використання на практиці.

Вивчення змісту дисертації свідчить і про окремі зауваження, що можуть бути підставою для дискусії під час захисту дисертації і враховані авторкою під час подальшої роботи в обраному напрямку своїх досліджень. Зокрема:

1. Предмет дослідження визначений як «тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи». Однак, другий розділ дисертації має назву «організаційно-тактичні засади обшуку у житлі та іншому володінні особи». Як відомо, у науковій літературі тривалий час тривають наукові дискусії щодо співвідношення організаційних і тактичних засад у структурі слідчої (розшукової) дії. Так як даний аспект не розкритий за змістом дисертації, здобувачці бажано пояснити співвідношення організаційних і тактичних засад у структурі тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи.

2. Для підвищення репрезентативності використовуваної емпіричної бази, доцільно було б провести й анкетування оперативних працівників та спеціалістів, які залучалися до проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи.

3. За змістом підрозділу 3.2 «Удосконалення використання тактичних прийомів обшуку у житлі та іншому володінні особи» здобувачка розглядає системи тактичних прийомів, що застосовуються з метою ефективного проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи. Однак, на думку опонента, недостатня увага звернена на використання тактичних прийомів, які ґрунтуються на використанні невербальної інформації.

4. Перспективною вбачається пропозиція, сформована за змістом підрозділу 3.1. дисертації, щодо впровадження на державному рівні системи електронного документообігу, розробки електронної системи подання й розгляду клопотань, що структурно пропонується включити до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Однак, авторка не сформувала конкретних рекомендацій щодо реалізації даної пропозиції. Її реалізація потребує як внесення змін до кримінального процесуального законодавства, так й організаційно-технічного, кадрового забезпечення. Слід було б зупинитися на розгляді вказаних питань.

Зроблені зауваження і висловлені побажання носять в більшій мірі дискусійний, уточнюючий і не суто принциповий характер, в своїй сукупності не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не перекреслюють отриманого доробку автора, не заперечують самостійності дослідження і не дають підстав для сумнівів щодо належних позитивних якостей даної роботи.

Текст праці викладено у логічній послідовності, добротною державною мовою з дотриманням в достатній мірі наукового стилю, що вказує на володіння дисертантом українською фаховою науковою термінологією, а зміст дисертації свідчить про її завершеність і самостійність здійсненого дослідження. Додатки до дисертації мають змістовне значення і використані автором за їх призначенням для ілюстрації або на підтвердження власних наукових бачень. Оформлення й обсяг дисертації та автореферату відповідає вимогам МОН України, що висуваються до таких робіт. Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації і розкриває її

сутність та значення для науки й практики, а здійснені публікації відображають низку основних результатів даного дослідження.

Викладене дає підстави для остаточного висновку про те, що дисертація на тему: **«Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи»**, яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність є завершеним самостійним дослідженням актуальної і важливої для сучасної науки теми. В цій праці отримані нові науково обґрунтовані результати, за сутністю й змістом дослідження відповідає науковій спеціальності 12.00.09, за якою здійснено науковий пошук, та вимогам до кандидатських дисертацій, позиціям п.п. 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 із відповідними змінами, передбаченими Постановами Кабміну України №656 від 19.08.2015 р. та №1159 від 30.12.2015 р., а її автор Нечваль Анна Олегівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент
професор кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, доцент

О.П. Вашук

«03» 02 2020 р.

Підпис доцента Вашук О.П. засвідчую
проректор з навчальної роботи
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор

Г.О. Ульянова